

УДК 582.24+582.28

Ю. Щербакова, асп., В. Джаган, канд. біол. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПЕРШІ ВІДОМОСТІ ПРО ГРИБИ ТА ГРИБОПОДІБНІ ОРГАНІЗМИ ПРИРОДНОГО ЗАПОВІДНИКА "ДРЕВЛЯНСЬКИЙ"

Представлено результати першого мікологічного обстеження природного заповідника "Древлянський". Аналіз таксономічної структури показав, що 36 зареєстрованих видів є представниками 32 родів, 24 родин, 14 порядків, 9 класів та 3 відділів. Три ідентифікованих види, *Trichobelonium kneiffii* (Wallr.) J. Schröt., *Ramsbottomia asperior* (Nyl.) Benkert & T. Schumach. та *Exidia recisa* (Ditmar) Fr. є новими для мікобіоти України. Особливо варто зазначити, що знахідки видів роду *Ramsbottomia* W.D. Buckley для території України досі не були зареєстровані.

Ключові слова: мікобіота, таксономічна структура, нові знахідки, природний заповідник "Древлянський".

Вступ. Природний заповідник "Древлянський", загальною площею 30872,84 га, було створено Указом Президента України № 1038/2009 від 11 грудня 2009 р. на території Народицького району у північно-східній частині Житомирської області. Територія заповідника охоплює значні площі лісів, розділених масивами перелогів, віднесених до зони безумовного відселення внаслідок значних рівнів радіоактивного забруднення, спричиненого катастрофою на Чорнобильській АЕС [6]. Наявність значних площ лісів у заповіднику передбачає високе видове різноманіття мікобіоти на цій території. Проте дані щодо грибів та грибоподібних організмів заповідника в доступній нам літературі були відсутні.

Метою роботи було встановити видовий склад грибів та грибоподібних організмів в межах території природного заповідника "Древлянський".

Матеріали і методи. Збір зразків було здійснено влітку 2014 року на території природного заповідника "Древлянський". Під час збору матеріалів фіксувалася інформація про місцезнаходження зразка, субстрат, на якому він зростає, асоційовані організми (за наявності) та рослинне угруповання. Камеральна обробка зібраного матеріалу проводилася згідно загальноприйнятих методик мікологічних досліджень. Для вивчення морфологічної структури та анатомічних особливостей використовували світловий мікроскоп Ulab XY-B2T. Систематична структура виявлених видів подана у відповідності з класифікацією, наведеною у базі даних Міжнародної Мікологічної Асоціації "Mycobank" [8].

Ступінь флористичної новизни ідентифікованих видів визначався відповідно до бази даних веб-сайту Грибів України [7] та інших джерел, пов'язаних з поширенням грибів на території України [1-5].

Результати та їх обговорення. В результаті першого мікологічного дослідження, проведеного в природному заповіднику "Древлянський", було виявлено 36 видів грибів та грибоподібних організмів, що належать до 32 родів, 24 родин, 14 порядків, 9 класів та 3 відділів. З урахуванням літературних даних [1-5, 7], 14 видів виявились новими для Житомирської області, серед них три – *Trichobelonium kneiffii* (Wallr.) J. Schröt., *Ramsbottomia asperior* (Nyl.) Benker & T. Schumach. та *Exidia recisa* (Ditmar) Fr., вперше зареєстровані на території України.

Нижче наведено анований систематичний список ідентифікованих видів грибів та грибоподібних організмів. Символом (*) позначено види, які на території Житомирської області зареєстровані вперше, символом (#) – нові для мікобіоти України види.

FUNGI

ASCOMYCOTA

Orbiliomycetes

Orbiliales

Orbiliaceae

**Orbilina delicatula* (P. Karst.) P. Karst. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На деревині *Populus alba* L.

Leotiomycetes

Helotiales

Dermateaceae

Mollisia cinerea (Batsch) P. Karst. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На деревині *P. alba*.

#*Trichobelonium kneiffii* (Wallr.) J. Schröt. – околиці с. Хутір-Росохівське, берег р. Уж, 04.07.2014. На рештках *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.

Hyaloscyphaceae

Dasyscyphus virgineus (Batsch) Gray – околиці с. Хутір-Росохівське, берег р. Уж, 04.07.2014; околиці с. Ганівка, берег р. Лозниця, 05.07.2014. На рештках *Typha latifolia* L. та *T. angustifolia* L.

Rhytismatales

Rhytismataceae

Lophodermium pinastri (Schrad.) Chevall. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На минулорічній хвої *Pinus sylvestris* L.

Pezizomycetes

Pezizales

Pezizaceae

*Peziza violacea Pers. – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На ґрунті.

Pyrenomataceae

Anthracobia melaloma (Alb. & Schwein.) Boud. – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На ґрунті.

#*Ramsbottomia asperior* (Nyl.) Benkert & T. Schumach. – околиці с. Ганівка, заболочена ділянка, 05.07.2014. На глинистому ґрунті.

**Scutellinia crinita* (Bull.) Lambotte – околиці с. Ганівка, заболочена ділянка, 05.07.2014. На деревині.

Sordariomycetes

Xylariales

Xylariaceae

*Hypoxylon fuscum (Pers.) Fr. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На деревині.

BASIDIOMYCOTA

Agaricomycetes

Agaricales

Amanitaceae

*Amanita fulva Pers. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На ґрунті.

Agaricaceae

Macrolepiota procera (Scop.) Singer – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На ґрунті.

Lycoperdon perlatum Pers. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На ґрунті.

Inocybaceae

Crepidotus variabilis (Pers.) P. Kumm. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На гілці *Pinus sylvestris* L.

Marasmiaceae

Marasmius oreades (Bolton) Fr. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля дороги, 04.07.2014. На ґрунті, серед трав'янистих рослин.

M. rotula (Scop.) Fr. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На підстилці.

Pluteaceae

Pluteus cervinus (Schaeff.) P. Kumm. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На трухлявому пні.

Schizophyllaceae

Schizophyllum commune Fr. – околиці с. Хутір-Росохівське, берег р. Уж, 04.07.2014. На деревині.

Tricholomataceae

*Resupinatus applicatus (Batsch) Gray – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На поваленому стовбурі.

Boletales

Tapinellaceae

Tapinella atrotomentosa (Batsch) Sutara – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На трухлявому пні.

Polyporales

Polyrogaceae

Fomes fomentarius (L.) Fr. – околиці с. Ганівка, 05.07.2014. На поваленому стовбурі *Betula pendula* Roth.

Lentinus tigrinus (Bull.) Fr. – околиці с. Ганівка, заболочена ділянка, 05.07.2014. На поваленому стовбурі.

*Polyporellus tuberaster (Jacq. ex Pers.) Pilát – околиці с. Ганівка, заболочена ділянка, 05.07.2014. На поваленому стовбурі.

Trametes gibbosa (Pers.) Fr. – околиці с. Лозниця, заболочена ділянка біля дамби, 0.07.2014. На трухлявому пні.

T. hirsuta (Wulfen) Lloyd – околиці с. Лозниця, заболочена ділянка біля дамби, 04.07.2014. На деревині.

Trichaptum biforme (Fr.) Ryvarden – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На поваленому стовбурі *Betula pendula* Roth.

Russulales

Auriscalpiaceae

*Auriscalpium vulgare Gray – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На шишці *Pinus sylvestris* L.

Russulaceae

*Russula vinosa Lindblad – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На ґрунті.

R. virescens (Schaeff.) Fr. – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На ґрунті.

Stereaceae

Stereum hirsutum (Willd.) Pers. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На поваленому стовбурі.

Dacrymycetes

Dacrymycetales

Dacrymycetaceae

*Dacrymyces capitatus Schwein. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На гілці *Pinus sylvestris* L.

Tremellomycetes

Tremellales

Exidiaceae

Exidia glandulosa (Bull.) Fr. – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На гілці.

*E. recisa (Ditmar) Fr. – околиці с. Ганівка, біля джерела "Древлянське", післяпожежна ділянка соснового лісу, 05.07.2014. На деревині.

Exobasidiomycetes

Exobasidiales

Exobasidiaceae

Exobasidium vaccinii (Fuckel) Woronin – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, 04.07.2014. На листках *Vaccinium myrtillus* L.

PROTOZOA

MYXOMYCOTA

Myxomycetes

Liceales

Reticulariaceae

Lycogala epidendrum (L.) Fr. – околиці с. Лозниця, сосновий ліс, біля озера, 04.07.2014. На деревині.

Stemonitales

Stemonitidaceae

*Diachea leucopodia (Bull.) Rostaf. – околиці с. Лозниця, заболочена ділянка біля дамби, 04.07.2014. На минулорічному листі.

Висновки. Таким чином, на території заповідника "Древлянський" нами було виявлено 36 видів грибів та грибоподібних організмів з відділів Ascomycota, Basidiomycota та Myxomycota. З числа цих видів три – *Trichobelonium kneiffii*, *Ramsbottomia asperior* та *Exidia recisa* – вперше наводяться для території України. Окремо варто зазначити, що види роду *Ramsbottomia* для території України досі були не відомі. Попередні відомості про мікобіоту дослідженого заповідника дають всі підстави для очікування тут високого видового різноманіття грибів, отже подальші цілеспрямовані дослідження цих організмів є актуальними та перспективними.

Список використаної літератури

1. Визначник грибів України. Т.2. Аскоміцети / [С.Ф. Морочковський, М.Я. Зерова, З.Г. Лавітська, М.Ф. Сміцька]. – Київ : Наукова думка, 1969. – 518 с.
2. Визначник грибів України. Т.4. Базидіоміцети: Дакриміцетальні, Тремелальні, Аурикуляріальні, Сажковидні, Іржасті / [М.Я. Зерова, С.Ф. Морочковський, Г.Г. Радзівський, М.Ф. Сміцька]. – Київ : Наукова думка, 1971. – 316 с.
3. Зерова М.Я. Визначник грибів України. Т.5., книга 2. Базидіоміцети: Болетальні, Стробіломіцетальні, Трихоломотальні, Ентоломатальні, Русуальні, Агарикальні, Гастероміцети / М.Я. Зерова, П.Є. Сосін, Г.Л. Роженко – Київ : Наукова думка, 1979. – 566 с.
4. Зерова М.Я. Визначник грибів України. Т.5., книга 1. Базидіоміцети: Екзобазидіальні, Афілофоральні, Кантарелальні / М.Я. Зерова, Г.Г. Радзівський, С.В. Шевченко. – Київ : Наукова думка, 1972. – 240 с.
5. Сміцька М.Ф. Флора грибів України. Оперкулярні дискосміцети / М.Ф. Сміцька – К: Наукова думка, 1980. – 223 с.
6. Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України. Ч.1. Біосферні заповідники. Природні заповідники / [Андрієнко Т.М., Антосяк Т.М., Бойко Т.О. та ін.]; за ред. В.А. Онищенко і Т.Л. Андрієнко. – Київ : Фітосоціоцентр, 2012. – 406 с.
7. Fungi of Ukraine [Електронний ресурс] / Andrianova T.V., Dudka I.O., Hayova V.P., Heluta V.P., Ing B. et al. / Ed. D.W. Minter&I.O. Dudka. – 2006. – Режим доступу: www.cybertruffle.org.uk/ukrafung/rus.
8. MycoBank. Fungal Databases Nomenclature and Species Banks Online Taxonomic Novelties Submission [Електронний ресурс] / Stalpers J., Cock A. – 1999. – Режим доступу: <http://www.mycobank.org>.

Надійшла до редколегії 05.11.15

Ю. Щербаков, асп., В. Джаган, канд. биол. наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЕРВЫЕ ДАННЫЕ О ГРИБАХ И ГРИБОПОДОБНЫХ ОРГАНИЗМАХ ПРИРОДНОГО ЗАПОВЕДНИКА "ДРЕВЛЯНСКИЙ"

Представлено результаты первого микологического обследования природного заповедника "Древлянский". В результате анализа таксономической структуры было установлено, что 36 зарегистрированных видов являются представителями 32 родов, 24 семейств, 14 порядков, 9 классов и 3 отделов. Три идентифицированных вида, *Trichobelonium kneiffii* (Wallr.) J. Schröt., *Ramsbottomia*

asperior (Nyl.) Benkert & T. Schumach. u *Exidia recisa* (Ditmar) Fr. – нові для мікобіоти України. Також стоїть відзначити, що знахідки видів роду *Ramsbottomia* W.D. Buckley на території України раніше не були відзначені.

Ключеві слова: мікобіота, таксономічна структура, нові знахідки, природний заповідник "Древлянський".

Yu. Shcherbakova, PhD-student., V. Dzhagan, PhD
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE FIRST DATA ABOUT FUNGI AND FUNGUS-LIKE ORGANISMS OF DREVLANSKIY NATURE RESERVE

The information about the first mycological investigation in the Drevlanskiy Nature Reserve is provided. The analysis of taxonomic structure of the collected species has shown that 36 registered species are representatives of 32 genera, 24 families, 14 orders, 9 classes and 3 phylums. Three species, *Trichobelonium kneiffii* (Wallr.) J. Schröt., *Ramsbottomia asperior* (Nyl.) Benkert & T. Schumach. and *Exidia recisa* (Ditmar) Fr., are new for Ukraine. It should be emphasized that the species of *Ramsbottomia* W.D. Buckley has not been reported in Ukraine previously.

Key words: fungal diversity, taxonomic structure, new records, Drevlanskiy Nature Reserve.

УДК 599.4:591.521

А. Білушенко, канд. біол. наук
Інститут еволюційної екології НАН України, Київ

ВИКОРИСТАННЯ РУКОКРИЛИМИ СХОВИЩ В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

В роботі проаналізовано літературні та оригінальні дані щодо 182 сховищ 12 видів рукокрилих в умовах Центрального Лісостепу України з них оригінальні дані складають 77 сховищ для семи видів. Показано, що всі види рукокрилих досліджуваного регіону певною мірою схильні до синантропії, але більшість видів тяжіють до сховищ природного походження. Для двох видів, *P. kuhlii* та *E. serotinus*, не прослідковується зв'язок зі сховищами природного походження.

Ключові слова: рукокрилі, сховища, антропогенна трансформація, синантропія.

Вступ. Рукокрилі є невід'ємним компонентом будь-якої наземної екосистеми, а наявність сховищ, особливо природного походження є найважливішим фактором успішного існування їх популяцій. Праць, в яких містяться дані відносно використання сховищ рукокрилими в умовах Центрального Лісостепу України досить небагато. В основному сюди належать лише фрагментарні короткі повідомлення [2,13,17]. Особливої уваги заслуговує праця К. А. Сологор [16] в якій коротко вказані знайдені сховища з рукокрилими на території Середнього Придніпров'я, куди входить територія досліджень.

Робіт відносно чіткої класифікації сховищ для даної систематичної групи тварин теж не багато. Класифікацію сховищ антропогенного походження для даної систематичної групи тварин знаходимо в працях польських дослідників [19], де автори класифікують їх за: матеріалом, з якого була збудована кривля споруди; матеріалом з якого збудована споруда; розміром будівлі; ступенем заселення людьми. Деяка інформація відносно розподілу рукокрилих за природними сховищами проаналізовано в роботі українських дослідників [6]. Характеристику літніх сховищ подано в роботі російських дослідників [10].

Дана публікація присвячена знахідкам сховищ і особливостями використання їх рукокрилими в умовах Центрального Лісостепу України на прикладі Черкаської та Київської областей.

Метою роботи було встановити закономірності використання рукокрилими сховищ природного та антропогенного походження в умовах Центрального Лісостепу України.

Матеріал і методи. Збір оригінального матеріалу проводили в період з 2005 по 2015 рік на території Центрального Лісостепу. Пункти знаходження сховищ рукокрилих наведені нижче.

Черкаська область: 1) м. Черкаси (багатоповерхова забудова, та зелені зони міста (рекреаційно-паркові території)); 2) м. Сміла (територія малоповерхових та багатоповерхових забудов, зелені зони міста, приватний сектор); 3) с. Цвіткове, Городищенського району (ур. "Дубове" та будівля Цвітківської загальноосвітньої школи); 4) с. Сокирне, Черкаського району (сосновий

ліс); 5) с. Червона слобода, Черкаського району (територія малої багатоповерхової забудови); 6) Лісовий масив "Холодний Яр", Чигиринський район, біля с. Мельники; 7) Канівський природний заповідник (Правий берег та острів Зміїний); 8) Національний дендрологічний парк "Софіївка" м. Умань; 9) Виграївський ліс, Корсунь-Шевченківський район (в дуплі сосни); 10) с. Ковалиха Смілянського району (будівля місцевої восьмирічної школи); 11) с. Велика Яблунівка, Смілянського району (дупло клена ясенелистого та будівля місцевої церкви). 12) с. Мала Яблунівка, Смілянського району (Будівля котельні, що знаходиться біля загальноосвітньої школи). Київська область: 13) парк пам'ятка садово-паркового мистецтва (ППСПМ) "Феофанія".

Пошук сховищ проводили маршрутним методом, реєструючи соціальні звуки, вечірній виліт, ранкове роніння, наявність посліду в порожнинах старих дерев, під дахом будівель, тощо. Більшість знахідок стосується літнього періоду.

Дослідженнями різною мірою було охоплено усі можливі місця перебування рукокрилих – від населених пунктів та міського середовища закінчуючи лісовими біотопами. Всього виявлено 77 сховищ для семи видів рукокрилих: нічниця водяної (*Myotis daubentonii* Kuhl 1817), вечірниця рудої (*N. noctula*), пергача пізнього (*Eptesicus serotinus* Shreber 1774), нетопира пігмея (*Pipistrellus pygmaeus* Schreber 1774), лісового (*P. nathusii* Schreber 1774), середземноморського (*P. kuhlii* Kuhl 1817) та вуханя австрійського (*Plecotus austriacus* Fisher 1829). Усі знайдені сховища було розділено на сховища природного та антропогенного походження.

Для узагальнення даних в роботі було використано відомості з літературних джерел, що стосуються дослідженого регіону за період 1968-1998 р.р. За цей період було відмічено 105 сховищ за даними різних авторів [2, 5, 8, 13-17].

Результати та їх обговорення. На території Центрального Лісостепу України встановлено перебування 13 видів рукокрилих [4]. Нами на території дослідженого регіону впродовж 2005-2015 виявлено 77 сховищ для семи видів рукокрилих. Всього за сумою оригінальних